

ДИСКУРС НЕПРОСТОГО ДИТИНСТВА

POD REDAKCJĄ

KATARZYNY JAKUBOWSKIEJ-KRAWCZYK

**UNIwersytet Warszawski
KATEDRA UKRAINISTYKI
Warszawa 2021**

Publikację opiniowały do druku:

prof. dr hab. Svitlana Kovpik

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Krzywym Rogu

dr hab. Mariana Shapoval

Kijowski Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki

Nazwa i adres wydawcy

Uniwersytet Warszawski

Katedra Ukrainistyki

Szturmowa 4

00-927 Warszawa

ISBN 978-83-954964-6-2

Projekt okładki: Anna Makać

Redakcja języka angielskiego: Anna Kizińska

Skład i łamanie komputerowe:

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk

druk i oprawa

Sowa – Druk na życzenie

www.sowadruk.pl

tel. +48 22 431 81 40

У колі мови, літератури і культури
W kręgu języka, literatury i kultury

Видавнича серія
Кафедри україністики Варшавського
університету та
Прикарпатського національного університету
Імені Василя Стефаника

За редакцією
Катажини Якубовської-Кравчик
та Лідії Стефановської

Том XXIII

ЗМІСТ

Катажина Якубовська-Кравчик <i>Вступ</i>	15
Домагой Кличек, Дарія Павлешен <i>Сприйняття світу очима малого оповідача</i>	19
Віктор Кисіль <i>Дитяча травма як елемент зав'язки літературного твору для дітей та юнацтва</i>	37
Сніжана Жигун <i>Дитячий будинок у творчості і житті Оксани Іваненко</i>	47
Ігуна Yakovenko <i>Дитина і страх: репрезентація станів афекту fear-terror в романі Світлани Алексієвич „Останні Свідки. Соло Для Дитячого Голосу”</i>	65
Ірина Смаровоз <i>Дитяча травма у дзеркалі ірреальної повсякденності: роман Ірен Роздобудько „Шості Двері”</i>	83
Марта Замбжицька <i>Говорити голосом іншого. Дитина з синдромом аспергера на підставі книжки Марка Лівіна „Рікі та Дороги”</i>	97
Юлія Куманська <i>Проблема формування принципів екологічної взаємодії в дитячих оповіданнях Олеся Ільченка</i>	121

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК У ТВОРЧОСТІ І ЖИТТІ ОКСАНИ ІВАНЕНКО

ORPHANAGE IN OKSANA IVANENKO'S WORK AND LIFE

Сніжана ЖИГУН

Borys Grinchenko Kyiv University

ORCID 0000-0003-1193-2949

The article deals with the internal conflict of the writer Oksana Ivanenko, who was convinced of the need to raise orphans in conditions close to the family, but was supposed to glorify the ideas of social education, in particular A. Makarenko's ideas. Three stories about the orphanage *Sideways* (1928), *Native Children* (1951) and *Wedding in the Monastery* (1989), written on the basis of her experience, have been analysed in the article. The first one reveals a hidden conflict between the author and the social education system in which she was working. The second story demonstrates the writer's attempts to fit her beliefs into official mythology: family education is replaced by the symbolic „big family”. The third story is a return to the idea of education, close to the family, and the appeal to her mother's experience affirms the family as the highest authority.

Keywords: orphanage, social education, „big family”, women's literature.

Вивчення жіночого досвіду часто зосереджується на питаннях шлюбу, материнства, освіти, здобуття фаху та дивергенції, коло яких потребує поширення. Ця стаття пропонує розглянути жіноче сприйняття дитячого будинку та виховання сиріт у ХХ столітті. Матеріалом слугуватиме творчість Оксани Іваненко, у якій цей образ є наскрізним і багатограним, адже на долю письменниці випало бути свідком і учасницею перетворень, яких зазнали дитячі установи в радянський час. У своїх спогадах вона напише: „Мені доводилося ще в юні роки працювати в дитячих будинках, брати участь у боротьбі з безпритульністю, я знала і нічліжки, і колектори...”⁵². Огляд публікацій у *Пролетарській правді* другої половини 1920-х років дає підстави вважати, що цей досвід О. Іваненко не був винятковим, адже більшовики, що прагли якнайбільше залучити жінок до праці та громадської роботи, вважали, що саме дитячі установи є тим, довкола чого можна згуртувати жінок. Це сприяло стрімкій фемінізації радянської освітньої та соціально-виховної сфери.

Оксана Іваненко виросла в родині, де мати працювала у притулку „Дом трудолюбия” – дореволюційнім закладі, що допомагав сиротам та дітям з незабезпечених родин отримати ремісничий фах. Саме приклад матері спонукав Оксану обрати педагогіку: спершу вона вчиться у Полтавському інституті народної освіти, а згодом – у Харківському на факультеті соціального виховання, після чого

⁵² О. Іваненко, *Завжди в житті*, Київ 1985, с. 170.

закінчує аспірантуру при Українському науково-дослідному інституті педагогіки. Під час навчання у Полтаві починає працювати у дитячому будинку, а згодом отримує практику (1924–26 р.) в дитячій колонії імені Горького, якою керував Антон Макаренко. За його протекції Іваненко потрапляє в управління дитячих установ Харківщини. Тогочасне осмислення письменницею проблеми дитячих будинків втілюється у повість *Манівцями* (1928), яку письменниця згодом замовчувала. 1938 року вона написала оповідання *Ялінка*, яке пізніше у переробленому вигляді увійшло до повісті *Весілля в монастирі*. У повоєнні роки О.Іваненко знову береться до теми дитбудинку. У той час вона була депутатом Київської міської ради і їй було доручено оглянути дитбудинки для дітей фронтовиків. Так вона дізналася про будинок для дітей, що перебували в нацистських концтаборах, а згодом і інші подібні заклади. Повість *Рідні діти* (1951) була серед творів, за які письменниця отримала премію імені Лесі Українки. 1989 року було опубліковано повість *Весілля в монастирі*, у якій змальовано дореволюційний дім „трудолюбів”, а в героїні вгадується матір письменниці.

Усі ці тексти містять образ самої Іваненко у різних іпостасях (але під незмінним ім'ям Галини): виховательки, артистки-депутата, дівчинки-школярки. Це залучення автопрототипного образу акцентує зв'язок письменниці із матеріалом, дозволяє сприймати його, хоч і не буквально, як важливу частину її власного досвіду.

Після I Світової війни та українсько-російських воєн першого двадцятиліття ХХ ст. проблема сиріт та безпритульних дітей була надзвичайно гострою. Її ускладнювали важкий економічний стан, пропагована на той час ідея розпаду сім'ї та активне залучення жінок до праці і громадської роботи, які не лишали жінці часу на виховання дітей. Про масштаби проблеми свідчить тогочасна преса, яка навіть наприкінці 20-х рясніє заголовками на зразок *Більше уваги боротьбі з безпритульністю*⁵³, *З вулиці до трудового життя*⁵⁴, *Коли родина є джерело безпритульності*⁵⁵ та ін. За повідомленням *Пролетарської правди*⁵⁶, лише за одну ніч у Києві було виявлено 450 безпритульних дітей до 13 років. Вирішення цієї проблеми бачили у державній турботі про дитину, зокрема, йшлося про дитячі будинки, притулки і дитячі містечка.

Від початку 1920-х дитячий будинок мислився більшовиками як установа, що дає змогу „здійснити без перешкод ідею комуністичного виховання в усій її чистоті”⁵⁷, теоретики педології проголосили курс на соціальне виховання, базою якого ставало суспільство. *Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей* від 01.07.1920

⁵³ *Більше уваги боротьбі з безпритульністю*, [в:] „Пролетарська правда” 21.04.1928, с. 5.

⁵⁴ *З вулиці до трудового життя*, [в:] „Пролетарська правда” 28.08.1928, с. 5.

⁵⁵ *Коли родина є джерело безпритульності*, [в:] „Пролетарська правда” 6.05.1928, с. 6.

⁵⁶ *З вулиці до трудового життя* *op. cit.*

⁵⁷ *Народное просвещение на Украине*, Харків 1924, с. 14.

року ставила за мету „покрити всю завойовану робітничо-селянською кров'ю землю дитячими будинками”⁵⁸. Втім, в умовах вкрай слабкого фінансування та браку кадрів дитбудинки явно не справлялися з покладеними на них завданнями: захворювання та смертність у них досягали 50%⁵⁹. Від 1924 року дитбудинки наділяють землею та засобами виробництва і запроваджують дитячу працю. 1926 року в юридичне поле введено усиновлення, держава бере курс на сім'ю. Тож мережа дитячих будинків в Україні з 1202 у 1923–24 роках зменшилася до 458 у 1927–1928⁶⁰. Але ідея більшовицької дитячої утопії тривала до середини 1930-х і художня література не могла її оминати.

Оглядаючи дитячу літературу тих часів, С. Іванюк виокремлює дитячий будинок як провідний образ багатьох текстів (називає *Республіку Шкід* Г. Белих і Л. Пантелєєва, *Сонячну* К. Чуковського, *Педагогічну поему* А. Макаренка, *Приблуду* С. Васильченка, *Дівчинку з шляху* та *Інженери* А. Головка, *Вуркагани й Ранок* І. Микитенка, *Землю обітовану* Л. Первомайського, *Як Юрко подорожував на Дніпрові пороги* О. Стешенко, *Помилку професора Кіма* І. Ковтуна, *Злодій* М. Іваницької, *Дитбуд та дуб* В. Чередниченко). Він відзначає ідеалізацію цього образу, який змальовано як порятунок, кузню

⁵⁸ *Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей*, [в:] „Вісник Народного комісаріату освіти”, nr 16 (1920), с. 10.

⁵⁹ Дані за: Н. Тріпутіна, *Дитячий будинок: від ідеї до її втілення (20-ті роки ХХ століття)*, [в:] „Історична пам'ять”, nr 1 (2011), с. 58.

⁶⁰ *Ibidem*, с. 61

майбутнього. А також звертає увагу на „торжество суспільного, колективного іншого, в свідомості окремої людини, тобто самозречення одного в ім'я іншого, в ім'я загалу”⁶¹.

Ключовий текст цього дискурсу - *Педагогічна поема* А.Макаренка, яка, на думку Є.Добренка, відповідала ідеологічним потребам більшовиків: перевиховання безпритульних асоціювалося з „перековкою” суспільства і застосовувало ті ж принципи. „Увесь досвід Макаренка (і, можна сказати, радянський досвід у цілому) переконував: найбільш чутливі до насилля і легко залякувані, а тому найкраще піддаються дисциплінуванню - люди травмовані. Ідеально - злочинці. Описувані у Макаренка „виховні” процедури спрямовані лише на те, щоб залякати вихованця, адже те, що Макаренко називав „вихованням свідомої дисципліни”, було культивуванням пам'яті про пережитий страх”⁶². Тобто основою глорифікованої дисципліни була неминучість покарання. Цей принцип у свідомості О. Іваненко увійшов у конфлікт з педагогічною практикою матері, що позначилося на повісті *Манівцями*.

Повість фіксує розгубленість авторки щодо педагогічних методів та демонструє безлад у державній системі захисту і виховання дітей. У творі зображено життя Шури Даніної, яку мати через

⁶¹ С. Іванюк, *Адресат – майбутнє. Герой і концепція адресата української радянської прози для дітей (1917-1941)*, Київ 1990, с. 36.

⁶² Є. Добренко, *Политэкономия соцреализма*, Москва 2007, с. 187.

скруту віддає у дитячий розподільник разом із сестрою. Провівши місяць у розподільнику, Шура потрапляє у „рожевий” будинок, змальований, ймовірно, з того, у якому Оксана Іваненко працювала у Полтаві (а „тьотя Галинка” дуже нагадує авторку). Три молоді виховательки і завідувачка намагаються створити домашній затишок: „І не тільки в їхнім убранні, а в кожній кімнаті, і в рожевих занавісках у залі, і в гіпсових тарілочках з квітами на стінах ідальні, і в рожевих покривальцях у спальнях, і в затишній турецькій канапі (просто ящики й величезна реквізована в якогось буржуя ковдра) було видно дбайливу, рідну, жіночу руку”⁶³. „У нас сімейне виховання!”⁶⁴, „Життя в рожевім будинку тече рожево та весело. Тут усього 35 дітей. Хіба не вистачить на них любови, піклування та ласки трьох молодих поривних „тьоть” та четвертої „матері”-завідувачки”⁶⁵. Наратор з відчутним замилюванням розповідає про спільний побут виховательок і дітей: ігри, спілкування, свята. Наголошує, що любов і увага спонукають дітей краще вчитися, долучатися до самоврядування та дитячих рухів; емоційний комфорт цінується вище, ніж матеріальний. А виховательки вище від похвал керівництва цінують щирі обіцянки дітей: „Тьотю Галинко, я вас ніколи, ніколи в житті не розлюблю і не забуду”⁶⁶. Так, власне, каже Шура, яка почала добре

⁶³ О.Іваненко, *Манівцями*, [в:] „Молодняк”, nr 7-8 (1928), с. 18.

⁶⁴ *Ibidem*, с. 19.

⁶⁵ *Ibidem*, с. 20.

⁶⁶ *Ibidem*, с. 21.

вчитися, брати участь у громадській роботі та самодіяльності. Її вважають глибокою, відповідальною дівчинкою, яку очікує хороше майбутнє.

Ця ідилія руйнується постановою влади розформувати будинок і перевести дітей до дитмістечка. Об'єднавши 500 дітей, керівники установи не могли дати їм ради. Коли одна з виховательок провідує їх, вона вражена їхнім занедбаним станом і пише Галинці: „Ми їх погано виховували”⁶⁷. Вона осуджує безвідповідальність культивування виховательками любові до себе („Як би ти знала, як відбилася на них розлука з нами”), осуджує емоційність („Згадай, скільки ти їх цілувала!”), шкодує, що оберігали їх від вулиці і травм, і переконує: „Ми ж мусили виховувати їх міцними, стійкими, такими, яких зараз потрібно суспільству, а не таких інтелігентських діток”⁶⁸. Усі досягнення виховательок (діти багато читали, вчилися музики, були самоорганізовані й чулі) не відповідають потребам часу. Але у який спосіб має відбуватися виховання „міцних” „класово-свідомих” громадян, колишня вихователька не знає. Втім, вочевидь, не знають і інші.

Розгублена Шура шукає розради у „тьоті Галинки”: „з мене зовсім нічого не вийде”⁶⁹, але завантажена громадською роботою Галина не відповідає. А Шура потрапляє у програму патронату

⁶⁷ Ibidem, с. 22.

⁶⁸ Ibidem, с. 23.

⁶⁹ Ibidem.

(неспроможні впоратися з великою кількістю дітей, будинки віддавали їх селянам, „щоб надати звичок селянського життя”, а по суті в найми), а утікши від „злої” родини – у компанію неповнолітніх злочинців, а звідти – в колонію.

Зображення колонії досить неоднозначне, хоча і наратор, і Шура цілком схвально відгукуються про побут у ній: до обіду праця, після – школа, увечері – клуб: „щодня щось цікаве в клубі: або фізкультура, або вистава, або концерт”⁷⁰. Відповідальність за стан справ цілком покладена на колектив колоністів: вони працюють, розподіляють, організовують. Тому те, що на сніданок чай з чорним хлібом, подається не як відсутність забезпечення, а як рішення колективу перенаправити кошти. Але в іншому фрагменті про завідувача йдеться: „Усе, до найменшої дрібнички, сам обмірковує, і про посівкампанію, і про іспити в школі, і кому чоботи в першу чергу латати...”⁷¹. Тож влада колективу може бути ілюзорною. У тексті керівник комуни називається не завком (завідувач комуною), а завкол (завідувач колективом), тобто він керує тим, що визнано джерелом влади.

Образ завкола більше нагадує образ, створений Є. Добренком, ніж канонізованого педагога Макаренка. Він гримає на нових вихованців, викликаючи „страх і повагу”⁷², лає за провини, „дрібнички нікому не спустить”⁷³, а в кризових

⁷⁰ Ibidem, с. 36.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Ibidem, с. 34.

⁷³ Ibidem, с. 36.

ситуаціях вдається до „зовсім не педагогічних виразів”⁷⁴. Мабуть, цю згадку про фах і невідповідність йому можна тлумачити як вияв стриманої критики на адресу Макаренка і його методів в умовах його уславлення. Водночас фіксуємо і замовчування: наратор розповідає про працю і розваги колоністів, про кризову ситуацію, яку вирішують колективним судом, але нічого не згадує про те, що каже Шура, коли обурюється станом справ у іншому дитмістечку: „Наш би [завкол. – С. Ж.] давно за таку роботу за коси попотягав”⁷⁵. Ці дрібні згадки про насилля і приниження, яких зазнавали діти в колонії, підбивають пізніший лакований образ Макаренка, присутній і в спогадах О.Іваненко (*Учитель з великої літери*⁷⁶).

Перебування Шури в новому дитмістечку, куди її переводять з колонії, – це історія, яку уникали чоловічі тексти, і вона про розбещення вихованок керівниками і вихователями. Шура, якій так не вистачало уваги, стає жертвою адепта „інтимної педагогіки”. Історія набуває розголосу і беззахисна Шура тікає з дитмістечка, знову опинившись на вулиці. Галина, яка приїжджає в дитмістечко як новий завпед (завідувач педагогічною частиною), окреслює ситуацію досить влучно: „шляхом соцвиху до проституції?”⁷⁷ і обіцяє собі боротися за „майбутнє”.

⁷⁴ Ibidem, с. 37.

⁷⁵ Ibidem, с. 39.

⁷⁶ Idem, *Завжди в житті*, Київ 1985, с. 75-94.

⁷⁷ Idem, *Манівцями...*, с. 50.

Сюжет повісті формується хронікально, тому важко сказати, чи слід сприймати Галинине навернення до соцвиху як остаточну поразку того „сімейного виховання”, яке вона сповідувала раніше? Образ дитячого будинку мав би бути аналогічним до інших образів навчально-виховних закладів і формувати хронотоп більдунгсроману. Але говорити про розвиток Шури можна лише в часи „рожевого” будинку, далі про становлення характеру чи формування світогляду не йдеться. Система соцвиху стає полем броунівського руху дітей, сферою непрофесіоналізму, а часом бездіяльності і злочину. Щоправда, наратор покладає вину на своїх героїв, а не систему.

О. Іваненко намагалась не згадувати повість *Манівцями* у пізніші часи, ймовірно, не лише через її художню недосконалість, але й через її реалізм і випадання з соцреалістичного міфу про дитбудинки як осередки формування нових громадян. Натомість у повісті *Рідні діти* настанова на родинне виховання вписується в міфологію соцреалізму.

У 1930-х роках у літературі цього явища сформувався міф „великої родини”: „керівники радянського суспільства зробилися „батьками” на чолі з патріархом Сталіним; національні герої стали „синами”, а держава – „сім’єю” чи „племенем”⁷⁸. У повісті мешканці дитбудинку подані рідними усім: від

⁷⁸ К. Кларк, *Советский роман: история как ритуал*, Екатеринбург 2002, с. 102.

акторки Київського Театру юного глядача (прототипом якої була авторка) до робітниць механічного цеху ремонтної станції з Таджикистану. Промовистим є фінал повісті: коли радянські моряки в австралійському порту забирають на корабель двох дітей, які кажуть, що вони з Союзу, із цим порушенням юридичних норм згодна вся команда: „Вони знали – на їхній Батьківщині нема сиріт. Вони знали – вся Батьківщина-мати чекає своїх рідних дітей”⁷⁹.

„Велика родина” має подвійне втілення – як держава (урівняна з партією) і як колектив дитбудинку. Ця велика родина має пріоритет перед „малою”, хоч возз’єднання сімей і було важливим мотивом повісті. Зворушлива історія дружби двох дівчаток обривається, коли знаходиться матір однієї з них: попри те, що Світланка хоче переїхати лише зі своєю подружкою, попри те, що чоловік жінки телеграфує їй привозити обох; колектив дитбудинку налаштує Тоню відмовитися, адже її родина – у дитбудинку. „Я дома тут. Тут про мене Радянська влада піклується”⁸⁰, – переконує її старша товаришка. І маленька героїня, як її численні літературні однокровці, нехтує малою сім’єю на користь великої, відмовляється від реального на користь символічного.

У цій повісті дуже мало згадується матеріальне забезпечення, яке, очевидно, було дуже обмеженим. Якість його розуміємо з факту: за рік у

⁷⁹ О.Іваненко, *Рідні діти*, Київ 1951, с. 250.

⁸⁰ *Ibidem*, с. 205.

дитбудинку частина дітей так і не набула нормальної ваги, але надолужують за місяць у санаторії. Хоча депутат міськради Іваненко мала обстежити харчування і обладнання дитбудинків, вона не описує щоденний раціон, у свідомості читача має лишитися тільки святковий обід з пирогами, цукерками, ситро. У розмові про інший дитбудинок його директор прохоплюється: виділяють крупу, лапшу та інколи сухофрукти. Матеріальний стан окреслюється фразою „Скрізь було чисто, але бідненько, і видно було, що своїми силами намагалися створити затишок”⁸¹. Але на це ніхто не нарікає.

Конфлікт повісті полягає у протистоянні „великої родини” (у яку вписано дитбудинок) ворожо налаштованому світу, представленому нацистською Німеччиною, а потім Великою Британією та Америкою. У межах „родини” конфліктів немає.

Цікавим є образ директора дитбудинку – Марини Петрівни, яку авторка наділяє власною біографією: під впливом матері з дитинства мріяла стати вчителькою, навчалася на факультеті соціального виховання, працювала в колонії „надзвичайного педагога” Макаренка. Привертає увагу образ її матері – вчительки в дитячому притулку: „Кілька десятків нікому не потрібних сиріт, які мусили у вільний від школи час працювати на пекарні, робити все по господарству, співати в церковному хорі. Хто їх тільки не вчив штурханами та потиличниками! І лише їхня вчителька, моя мати, їх любила, лікувала, голубила і хотіла вивести в люди. З

⁸¹ Ibidem, с. 145.

якими неймовірними зусиллями діставала вона для них стипендії то в духовному училищі, то в ремісничому і як інколи гірко плакала, коли її клопоти розбивалися, як хвилі об камінні стіни. Навіть для того, щоб влаштувати хоч бідненьку ялинку, доводилося кланятися всім попечителям і паням-благотворителькам”⁸². Ця цитата окреслює фрагмент повісті *Весілля в монастирі*, що свідчить про його нефікційне походження.

Отже, у цій повісті читач зустрічає Літу Миколаївну – вчительку церковноприходської школи „Дому трудолюбія”, прототипом якої, принаймні в професійному аспекті, була матір письменниці Лідія Миколаївна (в оповіданні *Ялинка* вона фігурує під власним ім’ям). У притулку діти мали лише два уроки зранку, а потім увесь день працювали в майстернях, вироби яких продавали міщанам. Попри те, що сиротинець не є головним об’єктом зображення в повісті, він яскраво змальований у другій її частині, слугуючи для ретардації основної дії. Героїня влаштовує у притулку ялинку: свято для вихованців і показовий виступ для запрошених посадовців, що має привернути їхню увагу до обдарованих сиріт і допомогти їм продовжити освіту. Поруч із російськими релігійними, патріотичними і сентиментальними текстами у репертуарі з ініціативи вчительки з’являється байка Глібова, сатиру якої управляючий сиротинцем сприймає на свою адресу. Через конфлікт із ним вчителька ладна

⁸² Ibidem, с. 192.

піти, але дізнавшись, що одного з учнів скривджено, поспішає на його захист.

Літу Миколаївну зображено душею сиротинця: „Як можна жити в Трудолюбії без Літи Миколаївни? Як може воно існувати без неї?”⁸³ – відтворює невласне пряму мову вихованця наратор. „Піде від нас наша голубонька, – заплакала сторожиха, – зовсім ці злидні посиротіють. – Та й ми з ними”⁸⁴ – обговорює можливість її звільнення персонал. Фокус зображення сконцентровано на вчительці, її доброти та ентузіазмі, а інше життя сиротинця опиняється на маргінесі: тяжка праця, фізичне насилля, експлуатація, національне гноблення.

Зображаючи любов до дітей як основну місію вчителя, авторка ніби ставить крапку у питанні педагогічної методики, яке обмірковувала у різні періоди творчості. У підсумку вона визначається і з формулою любові: вона втілюється в реальну турботу про майбутнє вихованців, їхнє навчання і дозвілля, а також – емоційний розвиток. Літа Миколаївна реалізує власне бачення „великої родини”: її вихованці вільно приходять у дім вчительки, приятелюють з її дітьми і сім’єю; вона вчить підтримувати один одного, навіть у порушення встановлених правил (тобто, порушуючи дисципліну, яку абсолютизував Макаренко).

Висновки. Зображення дитячого будинку у творчості Оксани Іваненко демонструє динаміку внутрішнього конфлікту між власними

⁸³ *Idem*, *Весілля в монастирі*, [в:] „Вітчизна”, nr 2 (1989), с. 106.

⁸⁴ *Ibidem*, с. 107.

переконаваннями, сформованими під впливом матері, та офіційною педагогічною доктриною, зокрема методами А. Макаренка. Повість *Манівцями*, попри художню недосконалість, є важливим джерелом відомостей про реальний стан справ у системі соціального захисту дітей у перші десятиліття радянської влади, міфологізований у більшості текстів тієї доби. Вона також фіксує прихований конфлікт із системою соціалізму, що виявляється у протиставленні її ідеї родинного виховання. Невирішеність його фіксує розгубленість тогочасної жінки, яка могла здобути фах, але не могла відстоювати власні переконання, змушена виконувати накинута приписи. Її історія – ще одна з-поміж інших, які доводять, що радянська політика щодо жінок не давала їм реальної можливості для самореалізації. Повість *Рідні діти* демонструє здатність Оксани Іваненко пристосовуватися: ідею родинного виховання вона вписує в офіційну міфологію, підмінивши конкретне символічним. Наприкінці життя, позбувшись потреби зважати на офіційні догми, письменниця звертається до образу своєї матері, яка виховує дітей з сиротинця, залучаючи їх у свою родину. Її любов до дітей втілюється в конкретну форму: будь-якою ціною дати їм можливість реалізуватися в житті. Звернення до досвіду матері символічно утворює родину як найвищий авторитет. У цілому розгляд цих творів підтверджує, що попри маргіналізацію жіночих текстів 1920-30-х років, вони конкретніше виявляють реальний жіночий і дитячий досвід, меншою мірою зазнають впливу ідеологічних конструктів. Втім, це

не стосується подальших текстів радянської доби, які нехтують реальним заради символічного.

Література

Більше уваги боротьбі з безпритульністю, [в:] „Пролетарська правда” 21.04.1928.

Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей [в:] Вісник Народного комісаріату освіти, nr 1, 1920.

Добренко Е., *Политэкономия соцреализма*, Москва 2007.

З вулиці до трудового життя, [в:] „Пролетарська правда” 28.08.1928.

Іваненко О., *Весілля в монастирі*, [в:] „Вітчизна”, nr 2, 1989.

Іваненко О., *Завжди в житті*, Київ 1985.

Іваненко О., *Манівцями*, [в:] „Молодняк”, nr 7-8, 1928.

Іваненко О., *Рідні діти*, Київ 1951.

Іванюк С., *Адресат – майбутнє. Герой і концепція адресата української радянської прози для дітей (1917-1941)*, Київ 1990.

Кларк К., *Советский роман: история как ритуал*, Екатеринбург 2002.

Коли родина є джерело безпритульності, [в:] „Пролетарська правда” 6.05.1928.

Народное просвещение на Украине. Харків 1924.

Тріпутіна Н., *Дитячий будинок: від ідеї до її втілення (20-ті роки ХХ століття)*, [в:] „Історична пам'ять”, nr 1, 2011.

References

Bilshе uwahy borotbi z bezprytulnistiu, [v:] „Proletarska pravda” 21.04.1928.

Deklaracia Narkomosvity USRR pro socialne vyhovania ditej [in:] „Visnyk Narodnoho komisariatu osvity”, nr. 1, 1920.

Dobrenko Y., *Politekonomija sotsrealizma*, Moskwa 2007.
Z vulytsi do trudowoho zhyttia, [v:] „Proletarska pravda” 28.08.1928.

Ivanenko O., *Vesillia w monastyri*, [v:] „Vitchyzna”, nr 2, 1989.

Ivanenko O., *Zavzhdy v zhytti*, Kyiv 1985.

Ivanenko O., *Manivtsiamy*, [v:] „Molodniak”, nr. 7-8, 1928.

Ivanenko O., *Ridni dity*, Kyiv 1951.

Ivaniuk S., *Adresat – majbutnie. Heroj I kontseptsia adresata ukrajinskoj radianskoj prozy dlia ditej (1917-1941)*, Kyiv 1990.

Klark K., *Sovietskij roman: istoria kak ritual*, Yekaterinburg 2002.

Koly rodyna je dzherelo bezprytulnosti, [v:] „Proletarska pravda” 6.05.1928.

Narodnoje prosveshchenije na Ukrainie. Kharkiv 1924.

Triputina N., *Dytiachyj budynok: vid ideji do jiji vtilennia (20-ti roky XX stolittia)*, [v:] „Istorychna pamiat”, nr 1, 2011.